DOI: 10.14746/sh.2015.20.3.003

Sensus Historiae
ISSN 2082–0860
Vol. XX (2015/3)
s. 37-48

Maksymilian Dymitr Czornyj
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Ustrój Włoskiej Afryki Wschodniej, o włoskim kolonializmie

Wprowadzenie

Wbrew włoskim oczekiwaniom zakończenie I wojny światowej nie przyniosło Królestwu Włoch istotnych zdobyczy terytorialnych. Pomimo znalezienia się w obozie zwycięskim, ambicje kolonialne pozostawały niezaspokojone. Pod panowaniem Sabaudów znajdowała się Włoska Afryka Północna (Libia), część Półwyspu Somalijskiego oraz Erytrea. W porównaniu z terytoriami kolonii należących do Wielkiej Brytanii i Francji posiadłości włoskie były symboliczne.

Powstałe po dojściu do władzy przez Benita Mussoliniego plany ekspansji terytorialnej trafiły na tym podatniejszy grunt. Idea restauracji Cesarstwa Rzymskiego, zdobycia nowych złóż surowców, a także rewanżu za klęskę w pierwszej wojnie włosko-abisyńskiej (1894–1896) stały się *spiritus movens* reżimu. Zawarty 2 sierpnia 1928 r. Włosko-Etiopski Traktat o Przyjaźni służył jedynie odwróceniu światowej uwagi.[1] Równocześnie z jego podpisaniem trwała włoska eksploracja wschodniego wybrzeża Afryki.[2] Włosi gromadzili na terenie Półwyspu Somalijskiego broń, żołnierzy oraz budowali kolejne forty (m.in. pograniczne Welwel i Ogaden).

Już na początku lat 30. rozpoczęły się pierwsze przygraniczne prowokacje, z których do najpoważniejszej doszło w grudniu 1934 r. Zastrzelenie przez Etiopczyków kilku żołnierzy włoskich stało się bezpośrednim początkiem długotrwałego kryzysu, a następnie wojny.[3]

Pomimo międzynarodowych wysiłków, w tym szczególnego zaangażowania brytyjskiego ministra spraw zagranicznych Samuela Hoarego oraz

[1] G. Candeloro, *Il Fascismo e le sue guerre (1922–1939)*, Storia dell'Italia moderna, t. 9, Feltrinelli Editore, Milano 1981, s. 185.

[2] H. G. Marcus, *A History of Ethiopia*, University of California Press, Berkeley 1994, s. 139

[3] J. Tubiana, *L'Ethiopie moderne : de l'avènement de Ménélik II à nos jours*, Balkema, Rotterdam 1980, s. 380.

francuskiego przewodniczącego rady ministrów Pierre'a Lavala, po raz pierwszy wyraźnie ukazana została słabość Ligii Narodów. Mussolini przez ostatnie lata uważnie sondował zdolność organizacji do podjęcia efektywnych działań oraz obserwował tworzące się w jej ramach sojusze.[4] Brak międzynarodowej reakcji na ponad sto ofiar włoskiego odwetu, a nawet zwolnienie 4 września 1935 r. obu stron z odpowiedzialności, upewniły rząd faszystowski o bezkarności postępowania.

3 października 1935 r. wojska włoskie bez wypowiedzenia wojny wkroczyły do Abisynii. Cztery dni później Rada Ligii Narodów uznała Włochy za agresora, ostrzegając przed możliwością wprowadzenia międzynarodowych sankcji.[5] Wobec braku reakcji, wkrótce powołany został specjalny komitet mający opracować ich szczegółowe nałożenie. Domagano się m.in. embarga na dostawy ropy do Włoch oraz zakazu importu włoskich towarów. W głosowaniu przeprowadzonym 9 października 1935 r. 50 spośród 54 członków Ligi Narodów opowiedziało się za sankcjami. Przeciwko głosowały jedynie Włochy, natomiast Albania, Austria i Węgry wstrzymały się od głosu.[6]

Sankcje zostały oficjalnie wprowadzone w połowie listopada, ale objęły mało istotne towary i już od początku były jawnie lekceważone. W tym samym czasie Kongres Stanów Zjednoczonych (nienależących do Ligi Narodów) ogłosił neutralność i wprowadził zakaz sprzedaży stronom konfliktu broni. W żaden sposób nie ograniczono natomiast eksportu ropy naftowej. Pomimo licznych apeli również Francja i Wielka Brytania nie zablokowały Kanału Sueskiego, co odcięłoby włoskie siły od zaopatrzenia. Jak zauważył Winston Churchill, „nie były to prawdziwe sankcje mogące sparaliżować agresora, ale jedynie niezadowalające sankcje jakie agresor mógł znieść"[7].

7 grudnia 1935 r. w Paryżu odbyło się spotkanie ministra Samuela Hoare'a z premierem Pierrem Lavalem. Miało ono na celu wypracowanie możliwego zakończenia konfliktu.[8] W wyniku rozmów zaproponowano, by Włosi otrzymali muzułmańską część Etiopii (część Ogadenu i Tigraju) o powierzchni ok. 100 tys. km^2, natomiast południowe 250 tys. km^2 miało stać się „włoską strefą ekspansji gospodarczej i osadnictwa". Jednocześnie Hajle Selasje miał pozostać cesarzem małego wycinka terytorium, zamieszkałego

[4] Zob.: H. J. Burgwyn, *Italian Foreign Policy in the Interwar Period 1918-1940*, Greenwood Publishing Group, 1997, s. 102.

[5] M. Graham Fry, E. Goldstein, R. Langhorne, *Guide to International Relations and Diplomacy*, A&C Black, 2002, s. 241

[6] E. Roman, *Austria-Hungary & the Successor States: A Reference Guide from the Renaissance to the Present*, Infobase Publishing, 2003, s. 232

[7] Cyt. za: A. Adu Boahen, *Africa Under Colonial Domination 1880-1935*, UNESCO, 1985, s. 742

[8] G. W. Baers, *Test Case: Italy, Ethiopia, and the League of Nations*, Hoover Institution, Stanford 1976, s. 121-125.

przede wszystkim przez ludność chrześcijańską. Ponadto chciano otoczyć go sztabem doradczym złożonym z przedstawicieli Anglii, Francji i Włoch. Jedynym odstępstwem na rzecz Etiopczyków miało być utworzenie korytarza lądowego łączącego ich ziemie z portem Asab nad Morzem Czerwonym.[9]

Ogłoszona propozycja wywołała oburzenie nie tylko w Etiopii, która odrzuciła ją już 16 grudnia, ale także całego świata. Tym samym potwierdzona została słabość Ligii Narodów oraz niewiarygodność zapewnień o zasadzie zbiorowego bezpieczeństwa. Oburzenie społeczeństw zmusiło ministra spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii i premiera Francji do złożenia dymisji.[10]

Mimo chwilowego nagłośnienia problemu, uwaga światowa skupiła się na kwestii etiopskiej jedynie przez chwilę. Już w marcu 1936 r. wojska niemieckie, łamiąc postanowienia traktatu wersalskiego, wkroczyły do Nadrenii. Sprawy roszczeń terytorialnych Hitlera były znacznie bliższe Europejczykom od afrykańskiej wojny, która z dnia na dzień stała się zagadnieniem mało istotnym, niewartym dalszego zaostrzania sytuacji między imperiami kolonialnymi i Włochami.

Wobec sprzyjającej sytuacji międzynarodowej 9 maja 1936 r. w przemówieniu wygłoszonym na rzymskim Piazza Venezia Mussolini ogłosił powstanie kolonialnego imperium włoskiego i zakończenie działań wojennych.[11] Wkrótce Włochy wystąpiły z Ligi Narodów, podważając po raz kolejny jej autorytet.[12] Wojna doprowadziła do połączenia Abisynii i wcześniej już należących do Włoch Erytrei i Somali Włoskiego. 9 maja wydany został dekret królewski potwierdzający zwierzchność Włoch nad terytorium Cesarstwa Etiopii.[13] Natomiast 1 czerwca 1936 r. w dekrecie królewskim[14] proklamowano powstanie Włoskiej Afryki Wschodniej.

Ustrój administracyjny

Zgodnie z treścią dekretu nowopowstałe terytorium zostało wyposażone w osobowość prawną i znalazło się pod władztwem Króla Włoch, który otrzymał

[9] H. Lee, *Anglo-French Policy Toward Italy and the Italo-Ethiopian Dispute, 1935*, Department of History, Stanford University, 1950, s. 173.

[10] Por. G.W. Baer, *op. cit.*, s. 142-143.

[11] C. Meroni, *Il fascismo italiano 1919–1945*, Alpha Test, 2009, s. 148.

[12] E. Spinetti, M. Piraino, S. Fiorito, *Sintesi della dottrina fascista*, Lulu.com, 2015, s. 141.

[13] Regio decreto legge 9 maggio 1936, n. 754.

[14] Decreto-legge13 giugno 1936, n. 1019.

jednocześnie tytuł Cesarza[15]. Królewskim reprezentantem w Afryce został gubernator generalny, piastujący jednocześnie tytuł wicekróla Etiopii. Włoska Afryka Wschodnia została podzielona na pięć guberni (Amara, Erytrea, Harar, Galla-Sidama i Somalia) oraz Gubernatorat Addis Abeby.[16] Wszystkie z nich wyposażone zostały w osobowość prawną. Stolicą Włoskiej Afryki Wschodniej zostało miasto Addis Abeba.

Gubernator generalny, wicekról, podlegał bezpośrednio ministrowi do spraw kolonii. Reprezentował króla we Włoskiej Afryce Wschodniej i był naczelnikiem jego administracji. Był przy tym wyposażony w prerogatywy charakterystyczne dla głowy państwa, w tym prawo łaski i prawo łagodzenia kar orzeczonych przez jakikolwiek zwyczajny i nadzwyczajny organ władzy sądowniczej Włoskiej Afryki Wschodniej, choć formalnie dokonywał tego w imieniu króla.

W ustawie podkreślono, że gubernator generalny mógł zostać na terytoriach mu podległych wyposażony w kompetencje królewskie. Inną prerogatywą *explicite* wyrażoną w dekrecie, było zwierzchnictwo nad wszelkimi siłami zbrojnymi stacjonującymi na terytorium i na wodach terytorialnych Włoskiej Afryki Wschodniej. Z istotnych powodów służących ochronie porządku publicznego lub bezpieczeństwa gubernator generalny mógł za zgodą ministra do spraw kolonii, powołać także sądy specjalne właściwe dla całości lub części terytorium mu podległego. Co więcej, mógł on zarządzić, że niektóre przestępstwa będą sądzone przez te sądy zgodnie z przepisami i karami ustanowionymi w kodeksie karnym na czas wojny.

Bezpośrednimi podwładnymi Gubernatora generalnego byli wicegubernator oraz szef sztabu generalnego. Wicegubernator generalny był nominowany dekretem królewskim na wniosek ministra do spraw kolonii, po zasięgnięciu opinii Rady Ministrów, spośród urzędników kolonialnych II stopnia. Natomiast szefa sztabu nominowano dekretem królewskim na wniosek ministra do spraw kolonii, w porozumieniu z ministrem wojny.

Wicegubernator kierował gubernią generalną podczas wakatu na stanowisku gubernatora generalnego, jego nieobecności lub niezdolności do piastowania urzędu. Podczas wakatu, nieobecności lub niezdolności do piastowania urzędu wicegubernatora generalnego, minister do spraw kolonii wyznaczał osobę odpowiedzialną za sprawy Guberni generalnej.

Wicegubernator generalny wspomagał ponadto gubernatora generalnego w wykonywaniu wszelkich jego funkcji i nadzorował, w szczególności wszelkie

[15] Tytuł początkowo nieuznawany przez społeczność międzynarodową, jednakże w roku 1940 kwestionowały go już jedynie Stany Zjednoczone Ameryki i ZSRR.

[16] Dekretem królewskim z 11 listopada 1938 r. Gubernatorat Addis Abeby został zlikwidowany, a w jego miejsce powołano Gubernię Scioa (B. Mussolini, *La Dottrina del Fascismo — commenti e note a cura di G. Esposito*, lulu.com, 2014 s. 89).

działania o charakterze cywilnym i politycznym Włoskiej Afryki Wschodniej. Koordynacja tych działań została powierzona dyrekcjom nadrzędnym rządu. Na czele każdej z nich stał dyrektor nadrzędny nominowany dekretem gubernatora generalnego, wybierany spośród urzędników kolonialnych stopnia V i VI. Liczba i kompetencje dyrekcji nadrzędnych rządu zostały ustalone w odrębnym regulaminie polityczno-administracyjnym.

Gubernatorowi generalnemu podlegał gabinet kierowany przez urzędnika kolonialnego. Tworzyli go urzędnicy i funkcjonariusze władz kolonialnych oraz przedstawiciele sił zbrojnych. Gubernator generalny mógł dodatkowo powołać sekretariat właściwy do obsługi tzw. domu wicekrólewskiego oraz prowadzenia jego korespondencji prywatnej. Skład gabinetu i sekretariatu został określony w odrębnych regulaminach.

Włoska Afryka Wschodnia została podzielona na pięć guberni, na czele których stanęli gubernatorowie (II stopień rządu kolonialnego). Byli oni nominowani dekretem królewskim na wniosek ministra do spraw kolonii, w uzgodnieniu z Radą Ministrów. Procedura mianowania Gubernatora Addis Abeby była bardziej rozbudowana — nominował go król, dekretem wydawanym na wniosek ministra do spraw kolonii, w uzgodnieniu z Radą Ministrów.

Gubernatorowie podlegali gubernatorowi generalnemu i działali na podstawie wytycznych politycznych oraz przepisów administracyjnych i wojskowych, które były im nakazane przez ministra do spraw kolonii i przekazane przez wicekróla.

Główną rolą gubernatorów stało się kierowanie, zgodnie ze wskazaniami gubernatora generalnego, polityką i administracją na obszarze im podporządkowanym. Przede wszystkim mieli oni dbać o bezpieczeństwo, ochronę porządku publicznego i funkcjonowanie wszelkich urzędów oraz usług i koordynowanie działań. W ich kompetencji leżała publikacja i stosowanie ustaw i rozporządzeń. Gubernatorom podlegały także siły zbrojne stacjonujące na terytorium i wodach terytorialnych objętych ich jurysdykcją. Mieli oni nadzorować ich organizację, dowodzenie, administrację i działanie. Na terytorium gubernatoratu Addis Abeby uprawnienia gubernatorów były wykonywane przez wicekróla.

Gubernatorzy — podobnie jak gubernator generalny — mogli powoływać Sekretariaty właściwe do obsługi ich korespondencji prywatnej i urzędowej. Każdemu z nich podlegał sekretarz generalny i dowódca wojsk.

W wypadku wakatu, nieobecności lub niezdolności pełnienia urzędu przez gubernatora zarządzanie gubernią przypadało właśnie sekretarzowi generalnemu. (Jednakże w wypadku wakatu, nieobecności lub niezdolności do pełnienia urzędu przez sekretarza generalnego gubernator generalny wyznaczał osobę, która miała sprawować zarząd nad gubernią.) Sekretarze generalni byli nominowani dekretem królewskim, na wniosek ministra do spraw

kolonii, po wysłuchaniu Rady Ministrów. Ich wyboru dokonywano spośród urzędników kolonialnych stopnia III i IV.

Główną rolą sekretarzy było wspieranie gubernatów w wykonywaniu wszelkich funkcji oraz nadzorowanie, w szczególności wszelkich działań cywilnych i politycznych rządu, zgodnie ze wskazaniami gubernatora.

Ściśle ze strukturami administracyjnymi powiązane zostały także struktury wojskowe. Dowódców wojsk nominowano dekretem królewskim, na wniosek ministra do spraw kolonii, w porozumieniu z ministrem wojny i po wysłuchaniu gubernatora generalnego. Pełnili oni rolę doradców gubernatorów w sprawach wojskowych, dbali o sprawy mające związek z bezpieczeństwem przypisanego im terytorium oraz posiadali inne uprawnienia określone w przepisach szczególnych i regulaminach wojskowych Włoskiej Afryki Wschodniej.[17]

Jako odrębne ustanowiono w każdej guberni dyrekcje, na których czele stanęli dyrektorzy generalni, powoływani dekretem gubernatora generalnego spośród urzędników kolonialnych stopnia V i VI. Liczba, uprawnienia i podział na sekcje Dyrekcji określiły przepisy szczególne, natomiast w dekrecie królewskim sformułowano ich ogólną kompetencję „prowadzenia działalności cywilnej i politycznej".

Podział administracyjny

Terytorium każdej guberni zostało podzielone na komisariaty, zgodnie z wytycznymi określonymi w dekrecie gubernatora generalnego. Komisariaty natomiast mogły dzielić się na rezydentury i wicerezydentury. Ich granice określał w dekrecie sam gubernator. Stojący na ich czele odpowiednio — komisarze, rezydenci i wicerezydenci — byli nominowaniu na podstawie dekretu gubernatora i wybierani spośród urzędników kolonialnych.

Stolice komisariatów z liczbą ludności przekraczającą 10 tys. mieszkańców i stolice guberni mogły być siedzibami władz municypialnych. Władze te były powoływane dekretem gubernatora generalnego, który określał ich zasięg. Każda władza municypalna została wyposażona w osobowość prawną i była kierowana przez burmistrza nominowanego przez gubernatora i wybranego spośród urzędników kolonialnych.

Gubernator generalny i gubernatorowie nie mogli porozumiewać się bezpośrednio z administracją państwową, a jedynie za pośrednictwem lub zgodą ministra do spraw kolonii. Minister ten, w porozumieniu z ministrem

[17] Więcej o dowódcach wojsk we Włoskiej Afryce Wschodniej: C. D. Pettibone, *The Organization and Order of Battle of Militaries in World War II*, Trafford Publishing 2010, s. 13-14.

do spraw zagranicznych, mógł jednak zezwolić gubernatorowi generalnemu i gubernatorom na prowadzenie bezpośredniej korespondencji z przedstawicielami Włoch za granicą i z władzami państw trzecich. Zakaz wzajemnych, bezpośrednich kontaktów dotyczył także urzędników cywilnych i wojskowych, którzy nie mogli utrzymywać stosunków z jakąkolwiek władzą, urzędami, instytucjami lub osobami spoza terytorium guberni, o ile nie działali za pośrednictwem lub wyraźną zgodą gubernatora.

Rada Generalna, ciało konsultacyjne i rady guberni

Przy guberni generalnej została powołana Rada Generalna, której przewodniczył gubernator generalny. Składała się ona z:

- wicegubernatora generalnego,
- gubernatorów,
- gubernatora Addis Abeby;
- szefa sztabu;
- najwyższego sędziego sądu obrachunkowego;
- dyrektorów nadrzędnych guberni generalnej;
- najwyższych urzędników Marynarki Królewskiej, Sił Lotniczych i Milicji Ochotniczej dbającej o bezpieczeństwo Włoskiej Afryki Wschodniej;
- najwyższego stopniem reprezentanta Prokuratury Włoskiej Afryki Wschodniej;
- najwyższego stopniem funkcjonariusza każdej ze służb technicznych Włoskiej Afryki Wschodniej;
- sekretarza federalnego Narodowej Partii Faszystowskiej Włoskiej Afryki Wschodniej;
- naczelnika obrachunkowego guberni generalnej.

Z upoważnienia gubernatora generalnego Radzie Generalnej mógł przewodniczyć wicegubernator generalny. Urzędnicy wyznaczeni do poszczególnych zadań przez gubernatora generalnego mogli być delegowani przez gubernatora generalnego do udziału w Radzie, z głosem konsultującym, kiedy poruszano sprawy dotyczące ich kompetencji.

W dekrecie królewskim zostały ramowo określone kompetencje rady generalnej, której konsultacji wymagał szereg spraw dotyczących:

(a) projektów aktów wydawanych przez gubernatora generalnego i wicekróla,
(b) proponowanego budżetu i końcowych sprawozdań finansowych Włoskiej Afryki Wschodniej,
(c) rocznych programów działalności publicznej lub innych programów o charakterze ogólnym,

(d) kwestii ogólnie dotyczących rolnictwa, ekonomii i przemysłu,
(e) nałożenia podatków, w których zostało to przewidziane przez przepisy szczególne.

Gubernator generalny, jeżeli uznał za wskazane, mógł poddać pod obrady Rady Generalnej także sprawy, które nie znajdowały się w jej ścisłych kompetencjach. Wprowadzono jednocześnie możliwość odstąpienia od przymusu konsultacji. W przypadku wystąpienia pilnej potrzeby, gubernator generalny mógł działać bez wcześniejszego uzyskania opinii Rady Generalnej, jednakże musiał powiadomić o swoim działaniu tę Radę na najbliższym posiedzeniu. W takim przypadku musiał także poinformować natychmiast o przedsięwziętym działaniu ministra do spraw kolonii.

W celach sprawozdawczych kopie protokołów z Rady Generalnej obowiązkowo przekazywano ministrowi do spraw kolonii.

Odrębną instytucją władzy kolonialnej było Ciało Konsultacyjne dla Włoskiej Afryki Wschodniej, któremu przewodniczył gubernator generalny. Ciało Konsultacyjne składało się z:

- członków Rady Generalnej,
- sekretarzy generalnych guberni Włoskiej Afryki Wschodniej,
- dowódców wojsk guberni Włoskiej Afryki Wschodniej,
- sekretarzy federalnych Narodowej Partii Faszystowskiej Włoskiej Afryki Wschodniej,
- sześciu obywateli włoskich powoływanych na dwa lata dekretem gubernatora generalnego wicekróla i wybranych spośród przedstawicieli grup produkcji i pracy Włoskiej Afryki Wschodniej,
- sześciu wodzów lub notabli powoływanych na dwa lata dekretem Gubernatora generalnego Wicekróla i wybieranych spośród poddanych Włoskiej Afryki Wschodniej.

Gubernator generalny przedkładał Ciału Konsultacyjnemu programy o charakterze ekonomicznym i kulturalnym, które dotyczyły przede wszystkim poddanych Włoskiej Afryki Wschodniej i działań, które miały w głównej mierze związek ze strukturą społeczną i etniczną oraz tradycją ludności tych terytoriów. Ciało Konsultacyjne musiało być zwoływane na posiedzenia zwykłe co najmniej raz w roku.

Także na poziomie guberni utworzono odpowiednie Rady, na których czele stali Gubernatorowie. Rady te składały się z:

- sekretarza generalnego Guberni,
- dowódcy wojsk,
- najwyższego stopniem sędziego z Trybunału Obrachunkowego,
- sekretarza federalnego Narodowej Partii Faszystowskiej,
- dyrektorów guberni,
- urzędnika sądowego i najwyższego stopniem prokuratora,

- szefa urzędu obrachunkowego,

Dekretem gubernatora generalnego do uczestniczenia w Radzie guberni mogli być powołani inni członkowie, zarówno spośród obywateli włoskich, jak i ludności tubylczej. Rada odpowiedniej guberni musiała być wysłuchana w sprawach:

(a) projektów rozporządzeń wydawanych przez gubernatora,
(b) proponowanego budżetu i sprawozdania rachunkowego,
(c) wszelkich innych, w których specjalne przepisy wymagały jej opinii.

Gubernator jeśli uznał za potrzebne, mógł poddać pod obrady Rady guberni inne sprawy, niewskazane wyżej.

W przypadku, gdyby zaistniały nagłe, ważne powody, gubernator mógł działać bez uprzedniego wysłuchania Rady Guberni, ale musiał powiadomić ją o tym na najbliższym posiedzeniu. W takim przypadku gubernator był obowiązany także natychmiast poinformować o przedsięwziętym działaniu gubernatora generalnego, który składał sprawozdanie ministrowi do spraw kolonii i ministrowi do spraw finansów jeżeli działanie to pociągało ze sobą konsekwencje finansowe.

Poddaństwo

Dział II dekretu królewskiego regulował tzw. kwestię „poddaństwa". Za poddanych Włoskiej Afryki Wschodniej uznano:

- wszystkich, którzy mieli miejsce zamieszkania we Włoskiej Afryce Wschodniej i nie byli obywatelami włoskimi lub obywatelami lub podmiotami innych państw;
- urodzonych z ojca poddanego lub w przypadku, gdy ojciec był nieznany z matki poddanej;
- urodzonych na terytorium Włoskiej Afryki Wschodniej, kiedy oboje rodzice byli nieznani;
- kobiety zamężne za poddanego[18];
- osoby należące do ludności afrykańskiej lub azjatyckiej, które pełniły służbę cywilną lub wojskową przy administracji publicznej Włoskiej Afryki Wschodniej.

Minister do spraw kolonii mógł, w drodze dekretu, uznać poddaństwo, z zastrzeżeniem obowiązujących umów międzynarodowych, imigrantów przebywających na terytorium Włoskiej Afryki Wschodniej, gdy imigranci ci ustalili w niej swoje stałe miejsce zamieszkania.

[18] Więcej o sytuacji kobiet zamężnych, uważanych za poddanych, i problemie wzajemnej asymilacji: L. Martone, *Diritto d'oltremare: legge e ordine per le colonie del regno d'Italia*, Giuffre Editore 2008 s. 16.

Za poddanych, na podstawie dekretu gubernatora generalnego, mogły także zostać uznane osoby urodzone za granicą, w regionach afrykańskich lub azjatyckich. Nie mogły one być obywatelami włoskimi lub innego państwa, utrzymując swoje zamieszkanie na wskazanych terytoriach przez co najmniej dwa lata i deklarując wolę nabycia poddaństwa włoskiego.

Często wskazuje się, że dekret dotyczący Włoskiej Afryki Wschodniej przepisami o poddaństwie ugruntował rolę podziału rasowego w faszystowskich Włoszech[19]. Przesądzał o tym nie tylko charakter traktowania ludności tubylczej, ale przede wszystkim ścisły podział fonotypiczny. Osoby urodzone na terytorium Włoskiej Afryki Wschodniej z rodziców nieznanych, mogły być uznane za obywatela włoskiego jedynie wtedy, gdy ich cechy fizyczne i inne ewentualne dane wskazywały bezsprzecznie, że ich rodzice byli rasy białej.[20]

Obywatelstwo włoskie było nadawane postanowieniem właściwego sądu, który potwierdzał, że zostały spełnione wskazane powyżej warunki. Orzeczenie sądu musiało zawierać przy tym uzasadnienie rejestracji tej osoby jako obywatela włoskiego w rejestrze aktów stanu cywilnego. Ta sama procedura przewidziana była dla dokonywania korekty aktów stanu cywilnego.

Warto podkreślić, że postanowienie sędziego w przedmiotowych sprawach mogło być wydane zarówno na wniosek, jak z urzędu. Urzędnik stanu cywilnego, który otrzymałby informacje o urodzinach dziecka z nieznanych rodziców miał, obowiązek powiadomić odpowiedniego sędziego o możliwym postępowaniu.

Odmienne zagadnienie stanowiły kwestie religijne. Wbrew temu, co mogłoby się wydawać, dekret królewski gwarantował pełne poszanowanie wszelkich religii. Status chrześcijańskich instytucji religijnych miał zostać uregulowany w odrębnych ustawach i w porozumieniu z hierarchami kościelnymi. Natomiast muzułmanom dano pełną swobodę do utrzymywania miejsc kultu, dawnych instytucji i szkół religijnych na całym terytorium Włoskiej Afryki Wschodniej. Uczyniono także pewne ustępstwa na rzecz rdzennego sądownictwa. Spory pomiędzy muzułmanami miały być rozstrzygane przez islamskich sędziów, zgodnie z prawem islamu i miejscowymi zwyczajami ludności muzułmańskiej.

Co więcej, w dekrecie zagwarantowano poszanowanie wszelkich miejscowych zwyczajów, o ile nie sprzeciwiały się porządkowi publicznemu i ogólnym zasadom społecznym.

---

[19] R. Caponetto, *Fascist Hybridities: Representations of Racial Mixing and Diaspora Cultures under Mussolini*, Palgrave Macmillan 2015, s. 33.

[20] *Istituto per gli studi di politica internazionale, Diritto internazionale: rivista trimestrale di dottrina e documentazione*, t. 23, 1969, s. 375.

Ze znaczną tolerancją potraktowano także miejscowe dialekty. Akty urzędowe, które z mocy przepisów prawa miały być sporządzane i ogłaszane w językach używanych przez poddanych Włoskiej Afryki Wschodniej, sporządzano poza włoskim w następujących językach:

- dla Guberni Erytrei w języku tigrinia,
- dla Guberni Amara w amharskim,
- dla Gubernatoratu Addis Adeby w amharskim dla Guberni Harar w arabskim,
- dla Guberni Galla-Sidama w arabskim,
- dla Guberni Somalii Włoskiej i arabskim.

Dopuszczono także nauczanie w lokalnych dialektach:

- na terytorium Guberni Erytrei w języku tigrinia,
- na terytorium Guberni Amara w amharskim,
- na terytorium Gubernatoratu Addis Adeby w amharskim i oromo,
- na terytorium Guberni Harar w harari i oromo,
- na terytorium Guberni Galla-Sidama w oromo i baffina,
- na terytorium Guberni Somalii Włoskiej w somalijskim.

Gubernator generalny mógł określić dekretem, czy nauczanie w określonych regionach będzie prowadzone także w języku nieuwzględnionym powyżej. Ponadto na całym terytorium muzułmańskim Włoskiej Afryki Wschodniej wprowadzono obowiązkowe nauczanie języka arabskiego w szkołach dla poddanych.

Poddani Włoskiej Afryki Wschodniej otrzymali także prawo wszczynania postępowania, poza tymi dotyczącymi ich statusu osobowego lub rodzinnego, przynależne obywatelom włoskim. W takim przypadku stawali się oni jednakże podmiotami przepisów włoskich, które były stosowane we Włoskiej Afryce Wschodniej.

Podkreślić należy, że preferencje dla ludności muzułmańskiej wynikały z czystego pragmatyzmu Mussoliniego. Ludność islamska stanowiła tradycyjną opozycję dla pokonanej, etiopskiej władzy centralnej, wobec czego jej przychylność miała fundamentalne znaczenie dla okupantów.[21]

Podsumowanie

Zdobycie i zjednoczenie kolonii w Afryce Wschodniej stało się dla Benita Mussoliniego kwestią osobistych ambicji. Dzięki zwycięstwu w Etiopii Włochy mogły dołączyć do europejskich potęg kolonialnych oraz stać się członkiem tworzących się bloków międzykontynentalnych. Sprawy gospodarcze i nega-

[21] J. Andall, D. Duncan, *Italian Colonialism: Legacy and Memory*, Peter Lang 2005, s. 50.

tywne skutki utworzenia Włoskiej Afryki Wschodniej — z ekonomicznego punktu widzenia, zostały przysłonięte propagandowym wydźwiękiem zwycięstwa.

Ze względu na nieprzychylne stanowisko państw zachodnich Włochy musiały w szybkim tempie sankcjonować i legitymizować nowe posiadłości. Stąd też wyczerpująca regulacja ustrojowa, administracyjna i społeczna kolonii. Bez względu na to, czy dekrety królewskie niosły ze sobą rasistowskie przesłanie reżimu, były najskuteczniejszą metodą promowania i ugruntowywania faszyzmu poza granicami Italii.

Należy zauważyć, że odległość od państwa-metropolii, łatwość odcięcia od niego kolonii przez Wielką Brytanię i Francję, od początku wzbudzały zaniepokojenie Mussoliniego. Restytucja imperium rzymskiego okazała się jedynie krótkim epizodem. Ostatecznie Włosi utracili posiadłości we Wschodniej Afryce pięć lat po ich scaleniu, w 1941 r.

Maksymilian Czornyj

System of Italian East Africa

Abstract

The Italian East Africa was formed through the merger of Italian Somaliland and Italian Eritrea with the former Ethiopian Empire in 1936. This paper provides a short history of the Italian colonization and the colonial administration.

Keywords: Italian East Africa, colonialism, former colonies in Africa.